

50 jaar teamwerk

Het vertalen van de opgave. Utiliteits- en woningbouw.
Het ontwerpteam. Opdrachtgeverschap en corporate identity.
Structuur en karakter. Locatie. Kracht en poëzie. Essentie.
Functionaliteit. Dienstbare architectuur. Woorden en begrippen
waar het bij Van Mourik Vermeulen architecten om draait. Die het
architectonische werk en het denken over architectuur en steden-
bouw van het bureau in het algemeen inkleuren.

Wie over zijn schouder kijkt naar de vijftigjarige geschiedenis ziet
een aantal periodes, waarbij niet alleen de vele medewerkers van
het architectenbureau een sterk stempel drukten op de voltooide
opdrachten, maar ook de tijd. Om die episodes in woorden te van-
gen zijn drie representanten uit die periodes geïnterviewd om hun
inspiratie, betrokkenheid, gedrevenheid en werkwijze uit de doeken
te doen. In deze bijdrage zijn het drie directeuren omdat ze alledrie
model staan voor een fase in de geschiedenis van het bureau.
Maar het hadden ook drie andere representanten kunnen zijn.
Ze vertegenwoordigen tijdvakken die in elkaar overvloeien.

Dick van Mourik, oprichter-directeur van architecten- en ingenieurs-
bureau ir D. van Mourik bv, begon in 1955 en staat voor de aanloop
en opbouw die wortelde in de decennia na de Tweede Wereldoorlog
tot de jaren negentig. Peter Vermeulen, een van zijn opvolgers,
startte in 1977, de tijd van inspraak, studentenrevoltes, burgeracties
en medezeggenschap. Vermeulen ontwerpt, bemiddelt en leidt.
Piet Grouls stapte in 1992 van zijn eenmansbureau over naar Van
Mourik Vermeulen architecten, leerde het teamverband kennen en
waarderen, en verlegt accenten samen met andere medewerkers
binnen het bureau.

Die drie spreken vanuit hun hart en ratio en hun woorden staan voor
de opvattingen van het hele bureau en het uitgebreide scala aan
ontwerpen en gebouwen dat in gezamenlijke creativiteit en
deskundigheid is en wordt gemaakt.

De liefde voor het vak draagt Dick van Mourik (geboren in 1921) een
leven lang met zich mee. In een interview in een blad voor de PTT,
thans KPN, ter gelegenheid van de oplevering van het telefoonge-
bouw aan de Singel in Amsterdam in 1981, zegt hij: "Architect zijn is
een beroep, een hobby en een verslaving."

Dat geldt in zekere zin ook voor de anderen. Peter Vermeulen (1948)
heeft altijd A4tjes en schetsrollen bij de hand. Bij hem ontstaat het
idee met potloodlijnen op papier. De computer mag veel over-
nemen, het schetsen is gebleven. En terwijl het ontwerpteam dis-
cussieert, tekent hij verder, want de schets moet de opdrachtgever

over de streep trekken. Hij pakt meteen het meest essentiële bij de
kop. Hij stuurt intuïtief en rationeel naar een doel. Onder Vermeulen
staat de opdracht centraal en wordt die methodisch uitgediept.
Piet Grouls (1958) houdt ervan uitgangspunten zwartopwit op
papier te zetten; het zijn uitgekristalliseerde grondbeginselen.
Die mag iedereen kennen, want daarover moet bij een opdracht
de discussie binnen het bureau gaan. Door zijn komst hebben
interieurarchitectuur, studies en woningbouw binnen het bureau
een zwaardere en bredere lading gekregen.

Het lijken soms strikt autobiografische gegevens, maar het zijn alle-
maal denkbeelden, ideeën en interpretaties die staan voor de werk-
wijze van het hele bureau; zo hebben ook de door het drietal
waargenomen verschuivingen in klemtoon op de aanpak bij het
architectenbureau een algemene geldigheid. Bij een goede en open
gedachtewisseling beïnvloedt immers iedereen elkaar. En juist die
openheid is een wezenlijk kenmerk van het bureau geweest en
gebleven.

Door de interviews is de halve eeuw geschiedenis een bescheiden
drieluik geworden, waarbij de voorstellingen en de personen op
verschillende doeken in een andere rangschikking en verhouding
kunnen voorkomen en altijd omringd worden door hun niet met
name genoemde collega's.

Het eerste luik **Logica, geen toeters en bellen**

Het is nu tien jaar nadat Dick van Mourik op zijn 74ste vrijwillig als
directeur afscheid nam. De oprichter zit thuis achter de tekentafel.
"Ik kan het ontwerpen niet laten, ik geniet er nog dagelijks van."
Nog voordat hij architecten- en ingenieursbureau ir D. van Mourik
bv in 1955 begon, had hij al een aantal kleine opdrachten gehad.
Hoewel zijn nationale bekendheid parallel liep met de grote werken,
was hij elke keer tevreden met die bescheiden projecten. Vooral ver-
bouwingen en interieurs.

Hij wilde gymnastiekleraar worden, maar de Tweede Wereldoorlog
brak uit en hij vluchtte uit Nederland. Na jarenlange omzwervingen
over de hele wereld kwam hij terug en ging in Delft Bouwkunde
studeren. "Tijdens die studie wist ik een ding zeker: dat ik mijn eigen
bureau wilde hebben."

In 1955 voltooide hij zijn allereerste werk: een fietsophijnsinstallatie.
De moeder van een vriend wilde een kamer laten verbouwen, maar

zei tegen Van Mourik: 'Ik kan 's morgens mijn fiets niet uit de kelder krijgen.' Dat leidde tot de hijsinstallatie. Een voorbeeldig ingenieurswerkje. In diezelfde tijd maakte hij het ontwerp voor een verbouwing van een woonhuis in Wassenaar. Over het resultaat verscheen een publicatie in het Bouwkundig Weekblad. Het werd gelezen door het echtpaar Hoebée uit Dordrecht en dat gaf hem in 1955 opdracht hun huis te ontwerpen. "Ik zat toen nog in mijn eentje achter mijn tekentafel op een zolderkamer. Niet uit romantische overwegingen, maar vanwege naorlogs ruimtegebrek. Het woonhuis Hoebée was mijn eerste grotere architectonische opdracht. "

Wie het uiterlijk van het woonhuis ziet, herkent het modernisme uit die jaren: een doos van beton, staal, glas. Waar baksteen werd gebruikt, was dat geabstraheerd door het wit te verven. Zo werd ook een houten buitenwand een vlakvulling. Maar binnen in het huis bleek Van Mourik met ongekende nuanceringen de uitwendige stoerheid een geraffineerd antwoord te hebben gegeven. Bijvoorbeeld door ingeklemde betonnen traptreden die sierlijk smal uitlopen met aan de leuningzijde een fijnzinnig gevlochten rieten scherm. Een tactiel element. Van Mouriks gevoel voor interieurarchitectuur werd daarmee verbeeld.

Utiliteitsbouw

De opdrachten bestonden aanvankelijk vooral uit het ontwerpen van interieurs, woonhuizen, werkplaatsen, verbouwingen, uitbreidingen van winkels en kantoren. Rijp en groen, in enkele jaren vele tientallen. Van Mourik kwam er in die beginperiode snel achter: werk maakt werk. Hij deed die eerste jaren alles zelf. Van architectonisch ontwerpen tot meubilair tekenen, van de kleinste tot de grootste details bedenken en uitwerken, van bestekken schrijven tot begrotingen maken.

In het woonhuis van politicus Norbert Schmelzer in Kijkduin maakte hij in 1956 een interieur, bijna utilitair in zijn uitstraling door de zware betonnen constructie en stoere plastische vormen. Je zou kunnen zeggen dat hier de architect van buiten naar binnen werkte. Max Koot wilde in zijn fotowinkel aan de Laan van Meerdervoort in Den Haag een nieuwe voordeur. Van Mourik pakte het rigoureuze aan: hij ontwierp in het tuinmuurtje twee monumentale ramen aan weerszijden van de bestaande deur, waardoor de winkel opeens zichtbaar een plaats in de straat kreeg (1957). In Wateringen verrees de St. Josephkerk (1959-1962), een gesloten plastiek van baksteen. Wie de drempel overging, werd beloond met een interieur dat veraste, mede door de immense 'hemelse schoorsteen' waar het licht door naar binnen viel. Er kwam een opdracht in Madurodam, waar

hij begon met de inrichting van een terrein voor een buitenexpositie (1959), maar later ook het entreegebied ontwierp. Werk maakt werk. Hij verbouwde het kinderkamertje van een nichtje. Een directeur van een groot ziekenfonds vond dat zo mooi gedaan, dat hij Van Mourik vroeg het gebouw van AAZ in Den Haag te renoveren. Drie jaar erna deed hij ook hun bijkantoor.

De doorbraak naar het omvangrijke werk kwam even onverwacht als snel. "Mijn zwager was directeur van het laboratorium van IBM Nederland. Hij vroeg in 1956 of ik hem wat werk wilde laten zien. Na een rondrit stapte hij uit de auto en vroeg me: Zou je het aankunnen om een laboratorium voor IBM in Uithoorn te ontwerpen? Natuurlijk, zei ik met bravoure, waarom niet? Vele maanden later belde hij op en zei dat ik het mocht ontwerpen. Ik zat in mijn stoel te trillen, want ik werkte nog steeds alleen, besteedde soms werktekeningen uit en had geen enkele ervaring met een zo omvangrijke opdracht. Mijn zwager zei: Je bent wel verplicht samen te werken met Jan du Pon in Haarlem. Ik dacht meteen: Dat zal me een zorg zijn. Ik kreeg de opdracht om het te ontwerpen en Jan moest het technisch uitwerken. Daar was hij goed in. Samen met architect Nic. de Bruyn heb ik het concept gemaakt. Ik sloeg op dat moment definitief de richting van de utiliteitsbouw in. Een richting die het bureau is blijven volgen."

Bouwen voor dé toenmalige wereldleider in computers was bijzonder, wie wist er in 1956 wat computers waren en hoe ze eruit zagen? Van Mourik en Du Pon reisden naar de VS en zagen daar voor het eerst de wondermachines van de toekomst in werkelijkheid. Elke computer was zo groot als een forse boekenkast, met grote rollen kunststofbanden waarop de elektronische gegevens werden vastgelegd en elk had een eigen afzuiginstallatie voor de warmte. Van Mourik zag dat de afmeting van een computer precies zo was dat hij door een deur van 80 bij 201,5 centimeter kon. Het werd een van de standaarden voor het ontwerp van het gebouw. Een ander uitgangspunt was dat een manager recht had op een kamerbreedte van 3,60 meter en een secretaresse op 2,40. Waarop de ontwerpers besloten dat het gebouw in beide richtingen een raster moest hebben van 1,20 meter. Puur pragmatisme. Er werden verplaatsbare wanden ontworpen (destijds een unicum) met een bijzondere, onzichtbare oplossing door de tweezijdig symmetrische kruisverbanden. En systeemplafonds. Na ongeveer drie maanden tijd lag het voorlopig ontwerp er.

Beduidend keerpunt

Er waren aanvankelijk vier mensen in dienst. Tijdens de ontwerp-fase van IBM groeide dat naar acht. Het architecten- en ingenieursbureau verhuisde naar de bovenste laag van Van Mouriks woonhuis in de Bachmanstraat in Den Haag. De samenwerking was belangrijk. Van Mourik zegt veel van Du Pon te hebben opgestoken als bouwkundig constructeur. IBM was een leerschool: "Het bedrijf heeft me afgeleerd om het budget te overschrijden, al was het maar met een dubbeltje. Binnen ons bureau was dat een harde wet. Ik verbaasde me altijd als ik weer las dat collega-architecten schokkend ver over hun budget heen schoten. Dat is niet waarvoor je als architect wordt ingehuurd."

Kort na een interview over IBM door J.J. Vriend, een oud-leraar uit zijn HTS-tijd en toonaangevend architectuurcriticus bij het weekblad de Groene Amsterdammer, kreeg Van Mourik te horen 'dat meneer Van Tijen aan de telefoon was'. Hij dacht: Toch niet dé grote Van Tijen? Het was hem wel. Ook hij vroeg of hij eens bij IBM mocht komen kijken. "Van Tijen kwam met een groep jonge architecten, reageerde zeer enthousiast en vroeg me tenslotte: Wat zou je ervan vinden, Van Mourik, als je voor ons in Twente het gebouw voor Werktuigbouwkunde zou ontwerpen?" Van Tijen had in 1960 opdracht gekregen het structuurplan voor de Technische Hogeschool Twente met een campus voor 2.000 studenten te maken in het parklandschap Drienerlo. "Ik was het me niet bewust, maar ik behoorde dankzij IBM opeens tot de grote namen in Nederland. Dat heb ik me pas achteraf met verbazing gerealiseerd."

Verbazing, omdat hij zich nooit had gespiegeld aan de groten van die tijd. Hij voelde zichzelf meer een eerbare leerling van de professoren J.H. van den Broek en B.H.H. Zweers. Tijdens colleges utiliteitsbouw van laatstgenoemde werden programma's van eisen ontleed en grafisch uitgezet in een overzicht. Aan de hand daarvan maakten de studenten schetsen waar alles een plaats kreeg: oppervlaktes per functie, hoofdstructuren, logistieke lijnen, enz. Dat was het ruimtelijk schema. Kortom, er werd een grote functionele en logische systematiek aangebracht in het vertalen van het programma van eisen. Van Mourik zegt achteraf: "Ik heb het nooit meer anders gedaan. Wat dat betreft voel ik me een functionalist. Logica, geen toeters en bellen." Het is nog altijd de cruciale leidraad in de architectuur van Van Mourik Vermeulen architecten. Uitgangspunten zijn nog steeds: efficiënt, helder, sprekend en dienstbaar. Door jongere generaties zijn

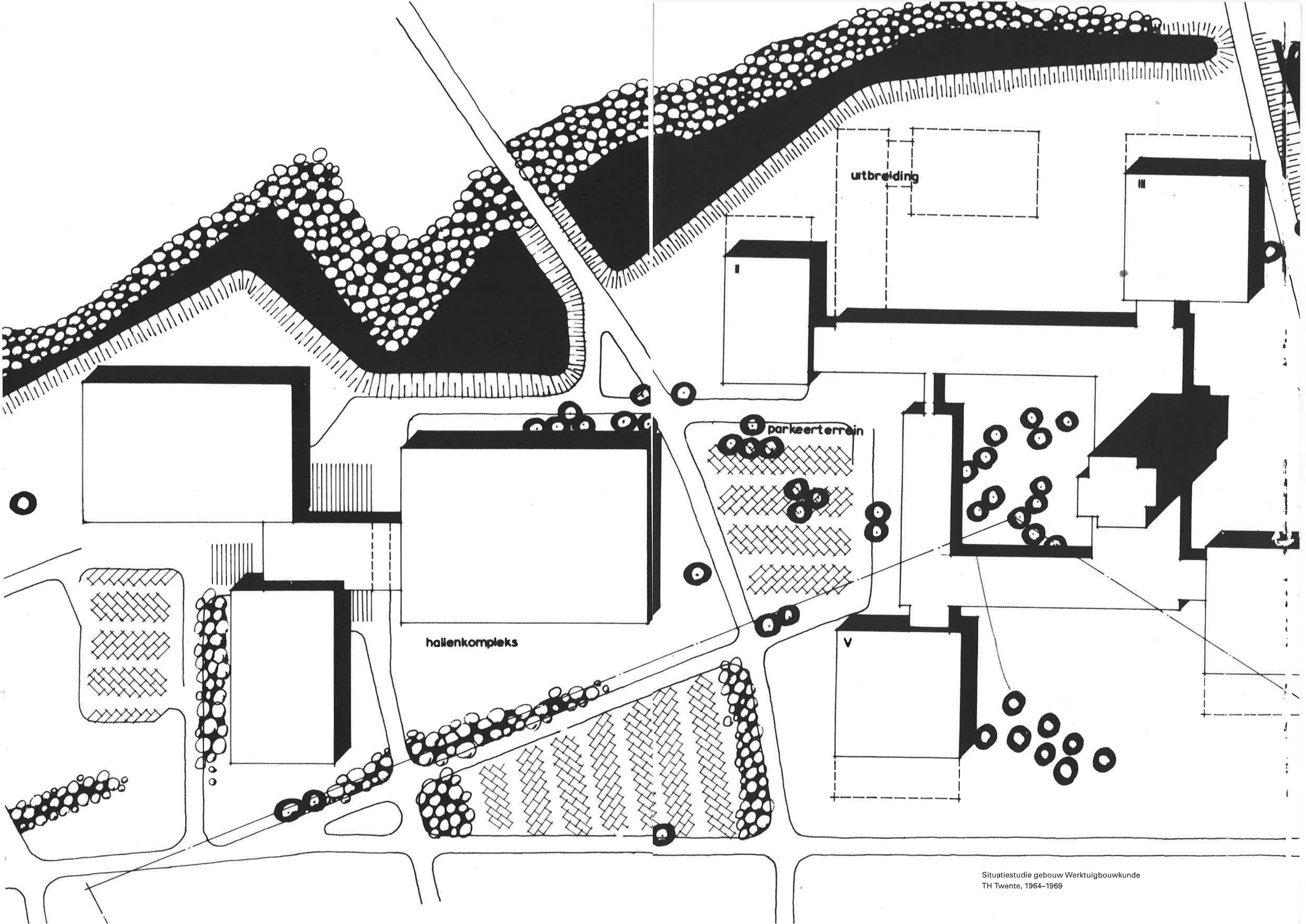
er andere waarden aan toegevoegd: context, design, kleur, optimalisme. Die lijken in de loop der jaren meer nadruk te krijgen.

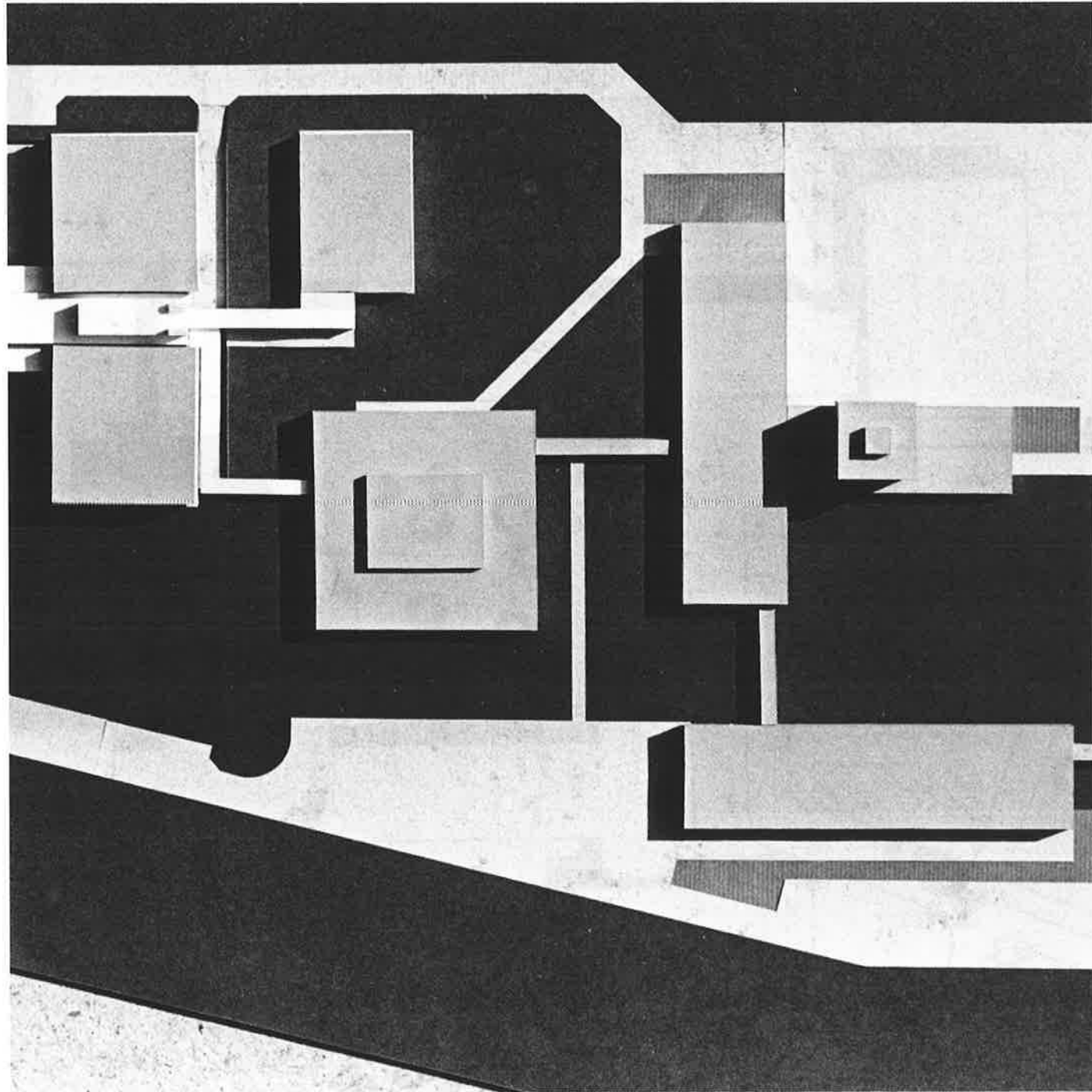
De opdrachten voor onder andere de TH Twente (1964) en Rijk-Zijp (Rijksdienst IJsselmeerpolders en Openbaar lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders, 1967) in Lelystad kwamen zonder enige acquisitie naar het architectenbureau toe. Dit had immers bewezen niet alleen een grote opdracht aan te kunnen, het programma van eisen nauwgezet te volgen, de functies er allemaal goed en samenhangend in te plaatsen, binnen het budget te blijven, snel te werken, en ook spraakmakende en doelmatige architectuur te ontwerpen. Vaak met een weerbarstige schoonheid.

Grootste opdracht

Het bureau groeide door naar 45 mensen en verhuisde naar de Jan van Nassastraat in Den Haag, een pand dat met alle mensen van het bureau werd gestript. Er waren ettelijke architecten in dienst, zoals Arne Mastenbroek, Max Boekholt, Flip Rosdorff en Jan Galjé. Ze waren de projectarchitecten bij grote werken. "Ik schetste toen nog wel, maar het kwam toch vaak neer op heel veel praten en eindeloos overleggen." Als directeur wist Van Mourik wat voor vlees hij in de kuip had. "Ik stuurde soms bij in een ontwerp, maar als een ontwerper grote kwaliteiten heeft, dan moet je hem de volle vrijheid geven." Hij kreeg in de jaren zestig en zeventig nog altijd telefoontjes van mensen die wilden komen kijken in een of meer gebouwen, gemaakt door het architectenbureau. "Dan vroegen ze van alles en nog wat en kregen we er weer een opdracht bij." Via Jo Vegter, de toenmalige rijksbouwmeester, kwam Van Mourik in 1966 in contact met de bouwgemachtigde van het AMC. Du Pon en Van Mourik gingen zonder verdere informatie naar het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam en kwamen in een kamertje waar de hele ziekenhuisdirectie met acht man zat. Ja, zei de bouwgemachtigde, het gaat over het nieuw te bouwen AMC, een werk van 250 miljoen gulden. "Destijds een gigantisch bedrag. Het was de allergrootste opdracht op dat moment in Nederland. Toen we de deur uitgingen hadden we hem. Handjeklap afge-maakt."

Overigens kwam de samenwerking met Du Pon in 1967 abrupt tot een breuk. "Ik lichtte het bestuur van het ziekenhuis daarover in. Ze hebben mij toen vastgeplakt aan het architectenburo Duintjer, Isthā, Kramer en Van Willegen dat ervaring had met ziekenhuisbouw. Als bureaus hebben we die kleine 300.000 m² voor het AMC gezamenlijk

ontworpen. Bij ons vooral door Peter Carstens en Ton Speulman. Bij Duintjer waren het Maurice da Silva Soles en Rob Röschlau.”

In deze jaren werden in Nederland tegelijk drie academische ziekenhuizen ontworpen: Leiden, Utrecht en Amsterdam. De grootte van deze ziekenhuizen werd bepaald door het aantal specialismen en bedden, belangrijk voor de opleiding van de artsen. Dat de ontwerp-fase alleen al van 1967 tot 1975 duurde, had alles te maken met het feit dat J. Wester voor alle drie ziekenhuiscomplexen een standaard programma van eisen opstelde. Aan het einde van de ontwerp-fase had dit een omvang van 80 delen. In die acht jaar veranderden de opvattingen keer op keer, waardoor er steeds nieuwe initiatieven moesten worden ingebed. Dit veroorzaakte een ongekende stroperigheid. Van Mourik: “Ik heb niet veel getekend, wel heel vaak eindeloze gesprekken met artsen gevoerd. Na veertien jaar, in 1981, drie jaar voor de totale, definitieve oplevering, zei ik tegen Dig Istva: Ik stop, ik doe er niets meer aan. Het gebouw zat vol techniek en functioneel goed in elkaar, met een zonering met dienstgedeelten, behandelhuis, beddenhuis en poliklinieken, maar het bleef een geparachuteerde moloch in de polder. Diezelfde dag dat ik er een punt achter zette, kreeg ik de opdracht voor de uitbreiding van de Kamer van Koophandel in Dordrecht. Wat vond ik dat heerlijk, weer achter de tekentafel te staan.”

Soms kende het architectenbureau moeilijke periodes, dan moest Van Mourik opdrachten verwerven. “Als ik ergens iets las, dacht ik: kom, erop af. Zo ben ik in 1972 naar de Bijenkorf gegaan, omdat ik wist dat KBB een zeer groot magazijn in Woerden wilde bouwen, waar de logistiek een hoofdrol moest spelen. Artikelen zouden volautomatisch in de vakken worden opgeslagen en er weer volautomatisch worden uitgehaald. Ik vertelde wat we in het verleden hadden ontworpen en hoe inventief... Die opdracht heb ik toen gekregen.”

Veel mensen veronderstelden in de jaren tachtig dat het bureau het zo druk had met het ontwerp van het AMC, dat ze niet meer opbelden. Dat lag echter anders, want er was een aparte groep die in Amsterdam voor het AMC samenwerkte met Duintjer. De rest van het architectenbureau deed in Den Haag andere, lopende projecten. De spoeling was echter dun. “Toen ik in 1985 las dat Nationale Nederlanden in Rotterdam een hoofdvestiging plande, ben ik er ook op afgestapt. Ik heb de directeur opgebeld, ben door hem ontvangen en heb mijn presentatie gehouden, waarop hij ons bureau meteen aan de lijst voor de meervoudige opdracht toevoegde.”

Vrij indeelbare ruimten

Functionaliteit was een van de handelsmerken van Van Mourik. Er werd in de jaren zestig, zeventig veel gebruik gemaakt van bouwmethodes met industrieel vervaardigde producten. Bij Werktuigbouwkunde in Twente werd een hal meccano-achtig ingericht. Het was het antwoord op de vraag van de motiverende en stimulerende opdrachtgever Wiebe Draayer. Deze hoogleraar ruimtetechniek zei dat hij met zowel lage, als ook hoge, kleine en grote technische ‘opstellingen’ wilde experimenteren. De hal kon uiteindelijk op allerlei manieren worden aangepast. Er waren verplaatsbare balken en kolommen, verplaatsbare wanden, verplaatsbare vloerdelen, verplaatsbare trappen. Hij was naar elke behoefte in te vullen door de onderdelen steeds anders op te bouwen. Industrieel, flexibel en demontabel. In feite was het een vervolg op de hal van 30 bij 80 meter bij IBM die vrij indeelbaar was met in eigen beheer ontworpen verplaatsbare binnenwanden en systeem-plafonds.

Er werden meer praktische vondsten uit die begintijd toegepast. Zo waren bij IBM onder de vloer en boven het plafond ruimtes bedacht voor kanalen en leidingen. Bij het Amsterdams Medisch Centrum werd hiervoor een twee meter hoge begaanbare ruimte tussen de gebruiksvloeren aangebracht. Daar konden alle kabels, leidingen en kanalen voor lucht, vloeistoffen, stroom en gassen naar elke plaats doorgetrokken worden. Het was ruim opgezet, gemakkelijk bereikbaar, waardoor altijd op alle veranderingen kon worden ingespeeld. Daarmee waren ze industrieel en flexibel, twee van de drie begrippen die ettelijke decennia later standaard zouden worden gebruikt om aan te geven waar onder meer de duurzaamheid in schuilt. Voor Rijk-Zijp (1967–1972) ondernam het architectenbureau een poging om de twee gebouwen helemaal op industriële wijze te bouwen. Aanleiding was de onwaarschijnlijke haast van de opdrachtgevers. Wanneer de prefab betonconstructie opgetrokken zou zijn, zouden grote gevelelementen zo uit de fabriek met een hijskraan worden opgehesen en als het ware worden vastgeklikt aan de constructie. Een zogenoemde droge montage. De bouwtechnische afdeling van de opdrachtgevers vond dat te riskant. Toen is de huid van het gebouw toch weer op traditionele manier element na element op de constructie geschroefd.

Overigens heeft Van Mourik nooit het gevoel gehad echt vernieuwende architectuur te hebben geleverd, misschien met uitzondering van IBM. Wat niets afdeed aan de kwaliteit van de gebouwen en de interieurs. Jarenlang hing in de vergaderkamer in het architectenbureau de spreuk: The bitterness of poor quality

remains long after the sweetness of low price is forgotten. “Daar keken de opdrachtgevers dan naar, of ik wees erop als ze volgens mij teveel aan het ontwerp tornden. Soms hielp dat heel goed.”

Oud worden als architect heeft zijn kleine vreugden. Enkele jaren geleden ontwierp hij een atelier in een tuin van een huis aan de Mesdagstraat in Den Haag. “Een snoepje. Ik vond dat het er helemaal hoort.”

Oud worden als architect heeft echter ook een keerzijde. Het leidt tot schokkende confrontaties. IBM is vertrokken uit Uithoorn. Het terrein met de gebouwen is verkocht. Een ander architectenbureau heeft er een woningbouwplan voor gemaakt met behoud van het torentje, want dat vindt men een architectonisch monument. Geen van de aanpalende gebouwen en evenmin het entreepleintje hebben een nieuwe functie gekregen. Niet alleen wordt het torentje ontdaan van elke context, het wordt ingesloten door een conventioneel woonwijkje. “Ik denk na of ik moet adviseren ook het torentje te laten slopen, want het wordt op deze manier geridiculiseerd.” Van Mouriks betrokkenheid is met de jaren niet minder geworden.

Het middenluik

De opdracht centraal

Peter Vermeulen is de duidelijke verbindingsschakel tussen de eerste periode en de huidige. Hij werd door Van Mourik in 1977 binnengehaald omdat de oprichter zich aangesproken voelde door de manier van optreden van de jonge architect. In diezelfde jaren traden overigens ook twee andere leden van de huidige directie die hun sporen hebben verdiend in dienst; in 1975 Sjoerd Dantuma (uitwerking en uitvoering) en in 1977 Ger van Leeuwen (techniek en kosten).

Cum laude afgestudeerd op een binnenstadsproject voor Dordrecht bij Aldo van Eyck, zag Vermeulen opeens architectuur “die scherper, directer en brutaler was dan de dienstbare architectuur uit mijn opleiding. Dit was sculpturaal en conceptueel. Het kordate en krachtige van IBM en de TH Twente sprak me aan. De gebouwen maakten zich vrij van de omgeving, vormden er een contrast mee en trokken zich juist daardoor veel aan van de locatie en versterkten haar. IBM was een accent in de vlakke polders, de TH Twente situeerde strenge gebouwen in een romantisch landschap.”

Maar niet alleen de architectuur van het architecten- en ingenieursbureau ir D. van Mourik bv sprak hem aan, ook de sfeer. Hij vond dat het “aangenaam gonsde. Het was een bureau van 20 man en je

werd meteen serieus genomen. Iedereen praatte inhoudelijk over het vak.” Elke nieuwkomer leerde veel uit de discussies met en ontwerpavonturen van Van Mourik. Leermeesters waren óók architect Jan Galjé, de bouwtechnici Joop van Blijswijk, Jos Oomen en Jack Minnema en de interieurarchitect Peter Carstens. Ze waren allemaal bereid, ondanks dat ze vele jaren ouder en veel ervarener waren dan de jongste generatie architecten, om mee te zoeken hoe ze concepten het beste technisch vorm konden geven. De generaties vonden elkaar moeiteloos.

Van Mourik had in de periode dat Vermeulen toetrad een voedingsbodem gecreëerd waardoor op een bepaalde manier werd gewerkt en waarbij hij degenen die hij vertrouwde een enorme vrijheid gaf. Hij was de directeur-eigenaar, een eenling, maar in een redelijk horizontale organisatie waarbinnen over de projecten breed overlegd en besloten werd. Van Mourik was inspirerend, sturend en corrigerend. Hij vervulde een regisserende rol.

De kracht van een plan

In de periode dat Vermeulen in dienst trad, lagen veel uitgangspunten in de ontwerpwereld vast. “Maaskant, Van den Broek en Bakema waren begin jaren tachtig net van het tapijt verdwenen. Er was sprake van een verstikkende atmosfeer. De toon in Nederland werd gezet met ontwerpen die aangepast, voorzichtig, maatschappelijk gemotiveerd waren, doch dat zijn slechts een paar aspecten bij het ontwerpen. Ook belangrijk, maar er is meer tussen hemel en aarde. De structuur, het karakter, de verhoudingen van het ontwerp, die hoedanigheden moest je toen maar in je eigen tekenhoekje uitzoeken. Daar praatten we op het bureau wél over. De kracht van een plan. Dus over IBM, TH Twente, Rijp-Zijp en de kerk in Wateringen met die zware opbouw die licht naar binnen haalt, en die in de volksmond ‘het gebedskanon’ heet. En niet te vergeten het AMC dat een slechte naam kreeg; het was volgens sommigen veel te kolossaal. Ons bureau nam daarmee stelling. We werkten in zekere zin in de lijn van Maaskant en Bakema, maar meer intuïtief, zonder hun theorieën. Onze gebouwen zijn onze statements.”

Nog steeds is de ingenieursinbreng uit de eerste decennia te herkennen. Vermeulen is wat dat betreft een onvervalste opvolger van Van Mourik. Hij heeft techniek hoog in het vaandel staan. Bij de dr. Anton Philipszaal (1984–1987) in Den Haag pasten Vermeulen en Frits van Dongen een glazen gevel met kitvoegen toe. Maar toen ze er een deur in wilden maken, kwam de gevelleverancier met een standaard kozijn waarin een standaard deur zat. Dus ontwierpen ze een structural glazing deur die in plaats van de kitvoeg een naad

kreeg met erachter de scharnieren. De nooddeuren werden dankzij dat procédé ‘onzichtbaar’.

Vermeulen: “Dat is de huidige aanpak: een bepaald systeem in een techniek wordt vanuit de industrie aangeleverd, maar als dat niet overeenkomt met je ontwerp detailleer je door, waarmee je het naar je hand zet. Terwijl bijna 30 jaar geleden alles werd bedacht.

Bouwfysica en energiegebruik waren nog geen items. In die jaren werd er veel langer getekend aan een project. Alles werd tot in details uitgezocht en uitgewerkt. Er was meer tijd, geld en rust om dat te doen. Arbeid was minder kostbaar zowel wat betreft het ontwerpen als wat betreft de uitvoering. In de periode van IBM werden zelfs speciale binnenwanden ontwikkeld.

Dat zou nu niet meer gebeuren. Je kiest uit wat er is. Een gebouw wordt gemonteerd uit bestaande systemen. Je gebruikt wat op de markt is en modificeert dat eventueel in overleg met leveranciers en producenten, mits de opdracht groot genoeg is. Je bouwt economisch doordat je gebruik maakt van massaproductie. Bij onze opdrachten voor IBM en de TH Twente werden oplossingen ter plekke bedacht en uitgetekend.

Nu is de detaillering op dat niveau veel gecompliceerder en verfijnder. De industrie heeft een grotere rol gekregen, dus moet je beter weten wat er ontwikkeld wordt en waar je vanuit kan gaan om dat naar je hand te zetten. Vroeger modificeerde je de bestaande technieken, nu de aangeboden producten. Vroeger was het handmatig maken in de architectuur zichtbaar. Het ambachtelijk stapelen van stenen kun je in deze tijd bijvoorbeeld vervangen door het monteren van onderdelen zoals zwevende platen, waardoor er een grotere mate van abstractie ontstaat. Daarom vinden we als bureau de techniek bij het ontwerp van groot belang. Het heeft geleid tot een bijzondere ontwikkeling: hoewel de techniek dwingender is, zijn de keuzemogelijkheden ruimer. Er zijn meer bouwmethodes, meer materialen.”

In het begin was daar IBM Uithoorn. Een krachtige vormgeving, die overtuigend het concept uitdrukt van een technisch bedrijf in het polderlandschap. Het contrast als verbeelding. Wie het volgende grote werk, de TH Twente beschouwt, ziet Werktuigbouwkunde als een gemonteerd, bijna meccano-achtig gebouw in het bos. Het is van het begin af aan een werkwijze van architecten- en ingenieursbureau ir D. van Mourik bv en later Van Mourik Vermeulen architecten. Het bureau streeft geen stijl na die van te voren bepaalt hoe men zich wil manifesteren.

Vermeulen: “Het is steeds opnieuw het ontdekken van de opgave. Kijken wat het antwoord is op het karakter van de opdracht, wat de

wensen van de opdrachtgever zijn, het reageren op de locatie, het uitdrukken van de functie. Kortom een taal ontwikkelen die voor dat specifieke project klopt. Als architect moet je als een dirigent alle instrumenten laten klinken in een harmonie die boven de losse klanken van enkelvoudige instrumenten uitstijgt.”

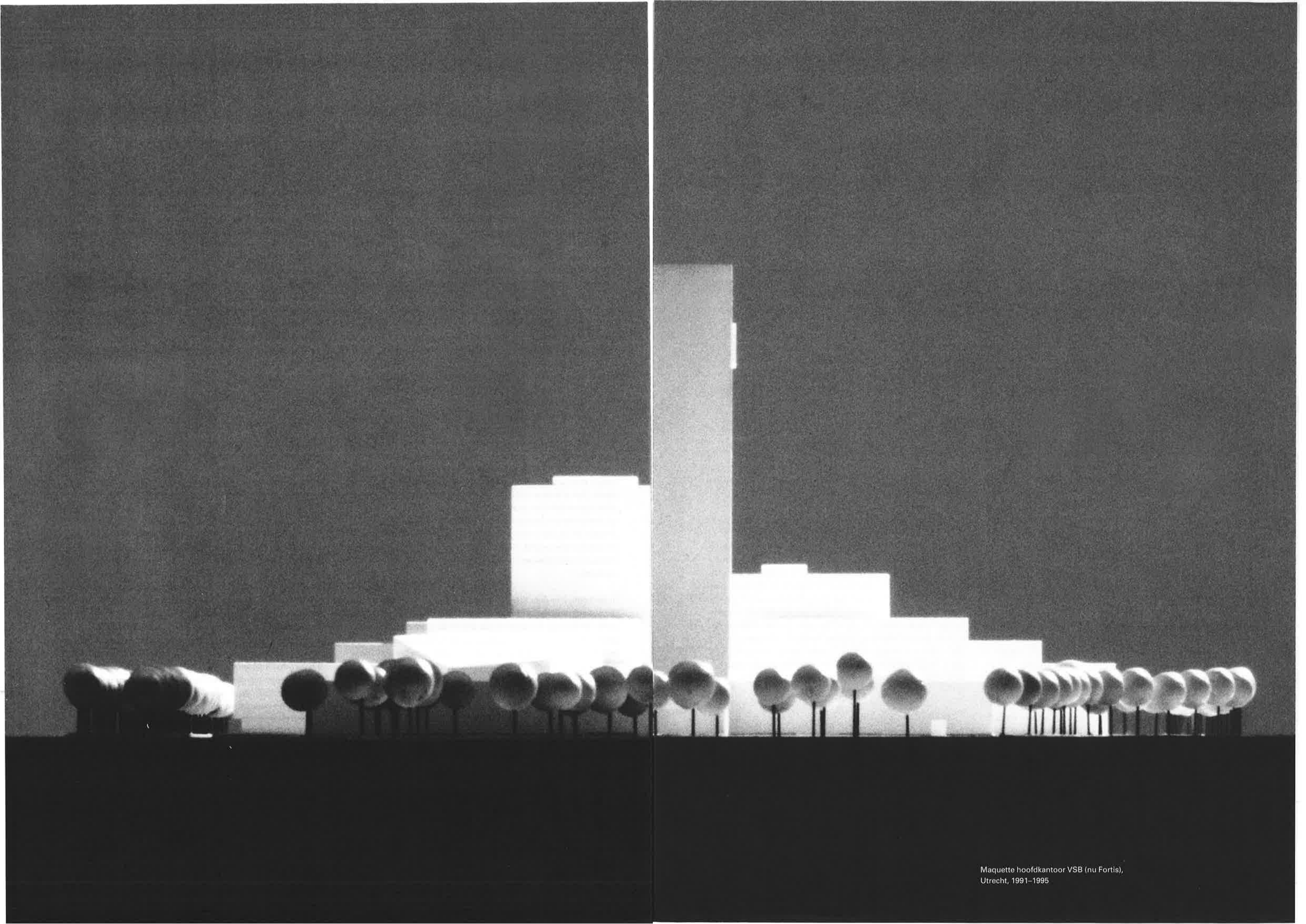
Dit onderzoeken en ontdekken van de opgave is voor het bureau reden om in ontwerpteams te werken. Die zijn heel bepaald en tegelijk heel wisselend samengesteld. In feite gaat het net als bij tenders. Het architectenbureau moet bij voorbaat de projectarchitect noemen. Daar kiest men degene voor die de meeste knowhow, de meeste affiniteit met de opgave én de meeste tijd heeft. Zo gaat het ook met de teams. Daarin zitten degenen met ervaring, kennis van zaken, betrokkenheid en tijd. Er zijn ook assistent-ontwerpers bij die met voorstellen komen welke mede koersbepalend kunnen zijn voor het ontwerp. De projectarchitect bepaalt echter de uiteindelijke richting.

Corporate identity

IBM (1956–1959) en de TH Twente (1964–1969) bleken twee blijvende projecten te zijn. Ze kenden een corporate identity. IBM is keer op keer uitgebreid en aangepast in de jaren zeventig en nog eens in de jaren tachtig, dat ging steeds door. Twente kwam eind jaren negentig als opdracht terug. De ontwerpen en de locaties leenden zich ervoor om te groeien. De herkenbaarheid van de gebouwen straalde ook onmiskenbaar af op de opdrachtgevers. Vermeulen gelooft oprecht dat de architect met zulke architectuur binnendringt in de corporate identity-droom van de opdrachtgever. Soms wordt dat pas duidelijk tijdens het proces.

VSB (later Fortis, 1991–1995) had als verzameling van spaarbanken geen herkenbaarheid en schreef een meervoudige opdracht uit. Vermeulen en Roeland Dreissen zeiden binnen het bureau tegen elkaar: “We hebben ettelijke prijsvragen niet gewonnen, dus moeten we deze keer heel nauwkeurig vaststellen wat de identiteit van de opdrachtgever is. In een meervoudige opdracht werk je als het ware voor een anonieme opdrachtgever. Dan bedenk je in het ontwerpteam wat de opdrachtgever voor ogen kan staan. Je moet dat in één enkele presentatie duidelijk maken, het is niet iets wat je samen met de opdrachtgever kneedt en vormt. We concludeerden: die verzameling kleine banken VSB wil vermoedelijk een zekere bravoure, optimisme, toegankelijkheid en transparantie uitstralen en niet de degelijkheid en zwaarte van bestaande banken. Dat werd later, op het moment van de grote fusie, voor Fortis een item. We hebben die opdracht kennelijk goed geanalyseerd.”

De wens om de identiteit met een gebouw te kunnen laten zien

Maquette hoofdkantoor VSB (nu Fortis),
Utrecht, 1991-1995

sluimert soms. Ontwerpers willen bij voorkeur samen met een opdrachtgever de corporate identity ontdekken. Niet zelden worden de opdrachtgevers wat dat betreft tijdens het ontwerpproces door de architect in overdrachtelijke zin wakker gekust.

Zo heeft het bureau in 2005 de opdracht verworven voor de renovatie van Gebouw 2400 van de Vrije Universiteit aan de Boelelaan in Amsterdam, het 250 meter lange gebouw met een bruto vloeroppervlakte van maar liefst 82.000 m². Daar bracht men de discussie op gang over de vragen: Wat is de VU-identiteit? En: Wie willen jullie zijn?

"We hebben die opdracht gekregen dankzij de succesvolle renovatie van de TH Twente. We hebben van dat wat introverte gebouw uit een andere tijd een open en uitnodigend ensemble gemaakt. Uitzicht in plaats van wanden. Het onder woorden brengen van de eigen identiteit is voor een opdrachtgever heel belangrijk. Zowel de functionele invulling, als ook: wat straalt je uit? Er komen ouders die willen zien waar hun kinderen gaan studeren. Ze worden afgeschrikt door een somber gebouw en over de drempel gehaald door een optimistisch gebouw."

Betekenis van het concept

Architectonische kwaliteit moet voorop staan. Soms werkt men met een opdrachtgever die niet inziet waar de gelaagde waarde van een ontwerp uit blijkt. "We maakten een ontwerp voor de Duinoord-school met de Bijbel en een Hervormde Zorgvlietkerk in het Statenkwartier in Den Haag (1990). De school had de locatie en de kerk het geld. Ze wilden samen op één terrein, maar verder niets met elkaar te maken hebben. Een verstandshuwelijk. We hebben beide een eigen gebouw gegeven met ertussen een grote poort. Als je die opendeed kwam je tot de ontdekking dat er een doorgaande structuur was. Wanneer de school een feest had of de kerk een liefdadigheidsmarkt, kon de poort open en maakte je tijdelijk gebruik van de toegevoegde ruimte. Het was een goed ontwerp. De dominee was enthousiast, maar het schoolbestuur wees het af. Het ging niet door."

Teleurstellend is het ook als een ontwerp naderhand grof behandeld wordt. Zoals het voormalig Postmuseum, nu Museum voor Communicatie, waar allerlei kleuren het interieur opleuken en er ook in de doorgangen, ooit bedoeld als rustpunten en overgangszones, wordt geëxposeerd. Het concept is verloren gegaan.

Daarentegen ervaart Vermeulen het als een hoogtepunt wanneer hij, hetzij samen met een opdrachtgever, hetzij in het ontwerpteam, in de ontwerpfase ontdekt hoe de verschillende aspecten van

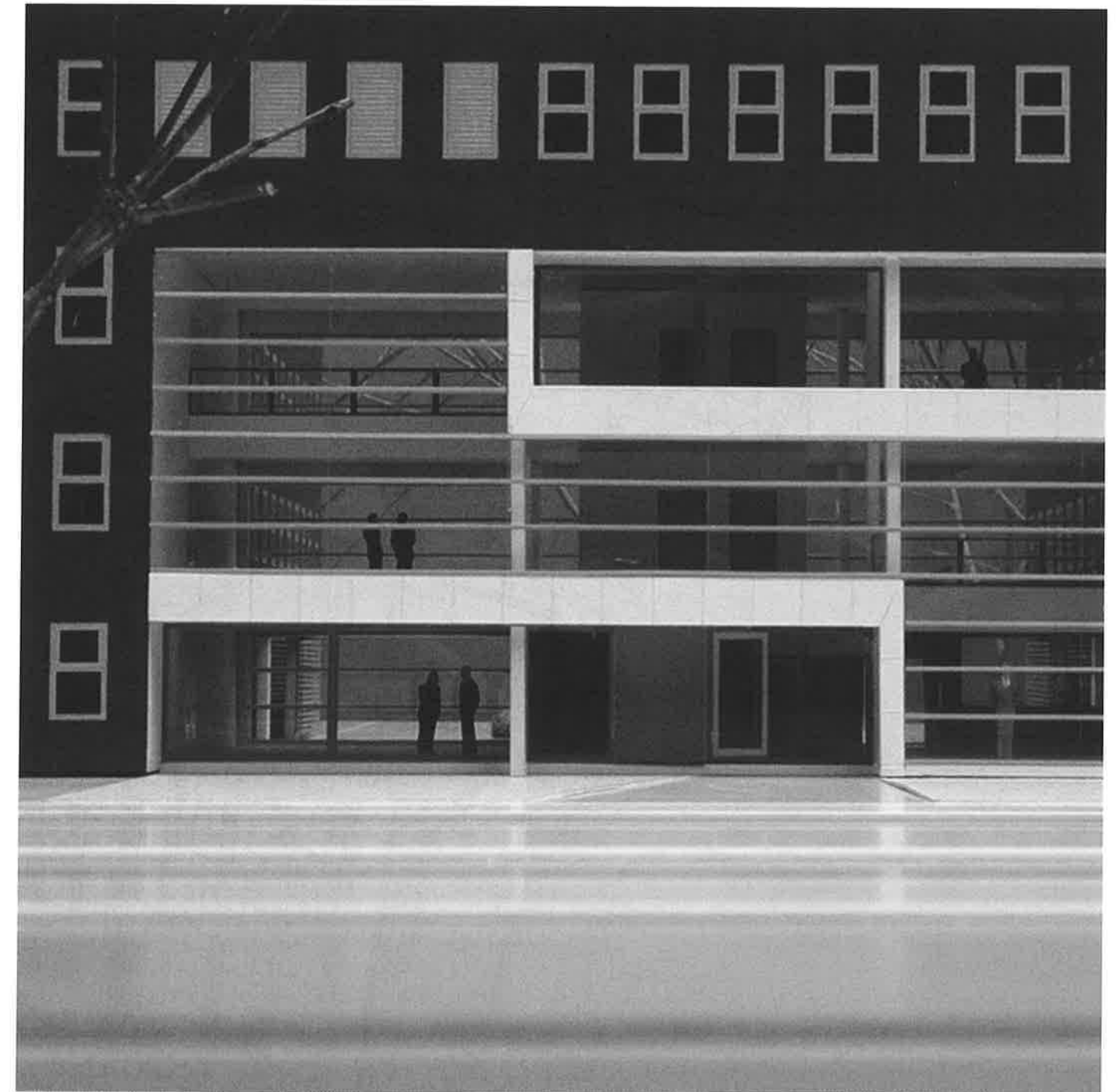
locatie, identiteit en gebruik elkaar versterken. Het is de creatieve vonk waardoor een vuistdik programma van eisen kan worden vertaald in één enkele regel, in een elementair uitgangspunt.

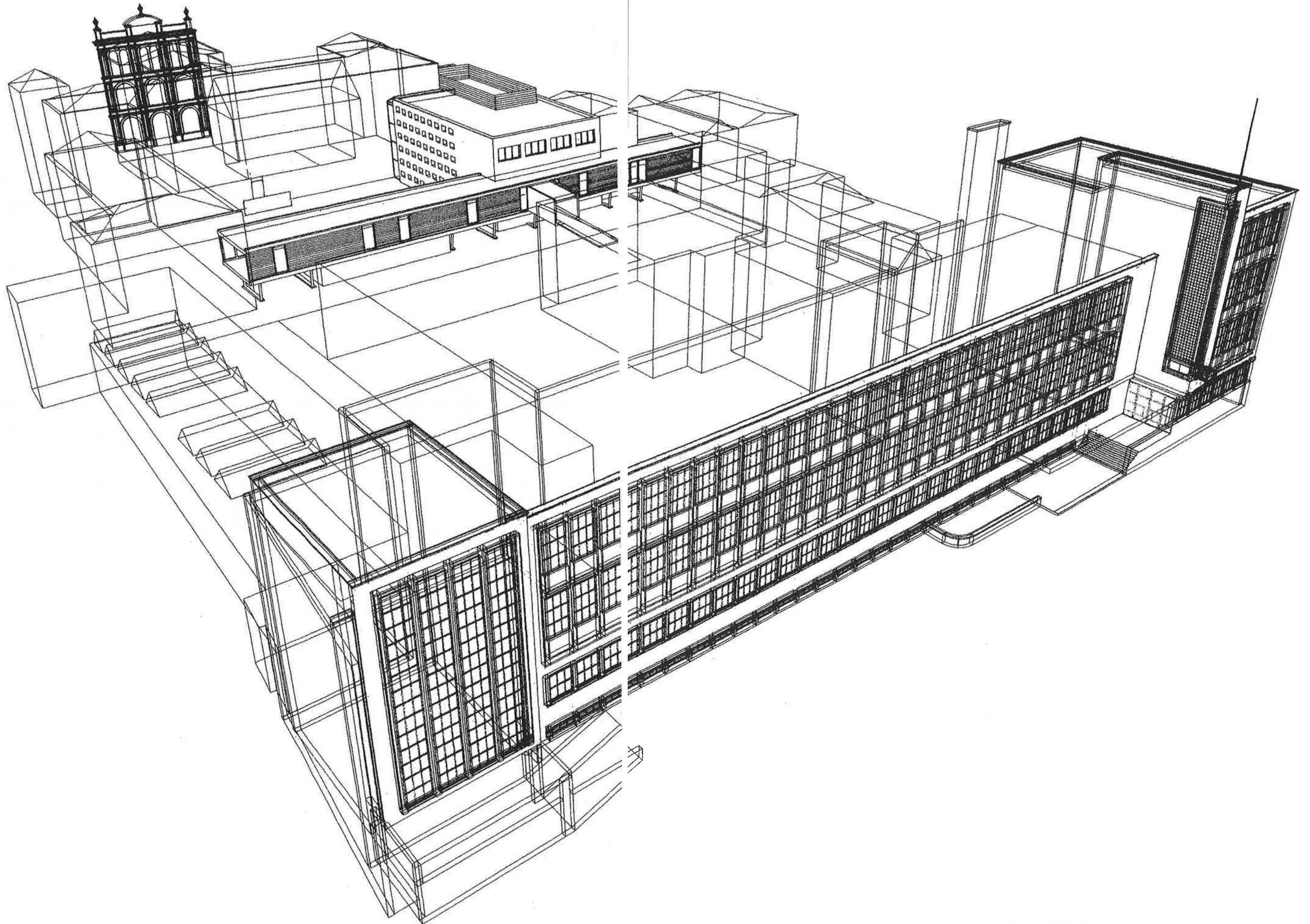
"Een concept ontstaat vaak in teamverband, dankzij tegen elkaar aanpraten en elkaar beïnvloeden en stimuleren. Het wezenlijke ontdek je met elkaar en definieer je dan. Je koers is met die vertaling van het programma van eisen bepaald. Daarna ga je in techniek, licht, verlichting, materialisering en kleurgebruik het verhaal uitvoeren. Dat kan heel abstract en ingetogen, maar ook heel uitbundig zijn. Als je dat niet goed doet, frustreer je je bedoeling en in het bijzonder de eerste aanblik en indruk."

Hersengymnastiek

Architectuur begint voor de ontwerpers abstract en eindigt met de concrete vorm en detaillering. De vragen die ze zich 'onderweg' stellen zijn: hoe ervaart de bewoner, de werknemer, de bezoeker het gebouw? "Wat prevaleert is de opgave. Binnen het programma van eisen ga je al dingen naar voren schuiven; je maakt keuzes wat je belangrijk vindt en hoe je het strategisch regisseert om daar een concept in mogelijk te maken. Je zoekt naar het optimum. Opdrachtgevers denken al te vaak dat architectuur alleen de materialisering is, maar door het organiseren van het programma van eisen ontstaat op het niveau van zonerings al een concept. Dan maak je keuzes; is een gebouw transparant of gesloten, extravert of introvert?" Vermeulen ziet in de ontwerpuitskomsten minder een vormverwantschap en meer een ontwerpmentaliteit.

Elk gebouw is voor het architectenbureau een spel tussen de techniek, het gebruik en de schoonheid. Die zoektocht bestaat uit het reageren op de locatie, het zichtbaar maken van de identiteit van de gebruiker. "Daarvoor staat de techniek ons ter beschikking. We laten die ingrediënten een spel spelen welke tot een unieke oplossing leiden. In teamverband ontdekken we de ideale afweging en de juiste interpretatie van het programma van eisen. Wat maken we belangrijk, hoe gaan we met de omgeving om? We koppelen de opgave aan de context. De combinatie van het scenario, de locatie, de identiteit en de techniek moet het interessant maken. Die methodiek moet steeds leiden naar een andere oplossing. Dat is onze hersengymnastiek binnen de maatschappelijke opgave. Met minimale middelen het maximale te realiseren."

Draadmodel KABK,
Den Haag, 1996-1999

Derde luik

Uitdiepen en uitbreiden van de opgave

De essentie van de werkwijze van Van Mourik Vermeulen architecten ligt naar Piet Grouls' zeggen in het humanisme: de mens staat centraal. "We willen werken voor mensen. Dat beginsel is belangrijker dan steeds weer met elk ontwerp een monument voor ons architectenbureau op te richten, dat is niet interessant. Het gaat erom dat we gebouwen maken met een intrinsieke waarde, gebouwen die mensen leren waarderen en die daardoor in stand blijven."

Grouls behoort tot de derde generatie directieleden. Hij bekijkt het bureau steeds vanuit het nu met tal van vragen: Waar gaan we naar toe en hoe doen we dat? Welke opgave past bij ons en wat ambiëren we? Hoe voeren we de professionaliteit in utilitaire architectuur, woningbouw en interieurarchitectuur nog verder op? Willen we een bepaalde opdracht in een tender verwerven en hoe kunnen we daar nog beter op inzetten?

Hij is net één generatie jonger dan Vermeulen en heeft het idee dat hij intuïtiever is en zich vaker emotioneel laat leiden. "Als je het over ontwerpproces hebt, vliegt Peter Vermeulen er als een vogel boven, terwijl ik, net als anderen, tussen de wortelstokken zit. Omdat we letterlijk vanuit een ander perspectief kijken, staan we elkaar niet op de tenen en vullen we elkaar aan. Er zijn projecten die we in het begintraject samendoen, en die ik met anderen uitwerk."

Gezamenlijk wordt de structuur van de symfonie uitgezet. Maar de verschillende architecten moeten de gedetailleerde muziek schrijven, elke noot bedenken, elke samenklank.

Hij kan zichzelf als ontwerper gemakkelijk karakteriseren: "Ik ben een zoeker. Ik leg alles op tafel en het gaat er pas af als ik zeker weet dat het niet het goede is. Dat heeft natuurlijk alles met reductie te maken. Palladio speelt ook een grote rol in die manier van werken. Ontwerpen vanuit de klassieken, het gebruik van de gulden snede en het humanisme met de essentiële vraag: Vind ik iets zélf prettig? En ook vanuit de ontwerpwereld van Ludwig Mies van der Rohe vanwege zijn extreem heldere structuur. Hij rationaliseerde het theoretisch element en zei: 'Die Seele der Architektur findet sich im Detail.'

Het detail biedt ruimte voor raffinement en maakt het gebouw tastbaar en geloofwaardig. Het mooie van een detail is dat je het kunt lezen als bewijsvoering van een verhaal en tegelijkertijd als een verhaal in een verhaal. Het zijn zowel de materialen op zichzelf als de

relatie die deze materialen aangaan met andere materialen." Opvattingen die hij meenam naar Van Mourik Vermeulen architecten toen hij in 1992 zijn eigen bureau opgaf. Dat was een grote stap, maar Van Mourik trok hem destijds diplomatiek over de streep met de woorden: "In ons bureau krijgt iedereen de vrijheid die hij verdient."

Bureau met eigen cultuur

Grouls koesterde in het allereerste begin de illusie een aantal dingen even te kunnen regelen zonder te beseffen dat hij bij een bureau binnenkwam dat toen bijna 40 jaar oud was en dat verschillende generaties onder zijn dak had. Het architectenbureau kende daardoor een eigen cultuur.

Hij moest in die andere wereld ideeën verdedigen, openstaan voor opmerkingen, bijsturing en kritiek. Het was een leerproces zoals ook andere nieuwkomers in het bureau doormaken. "In het begin was er het gevoel: mijn ziel ligt op tafel en zij stampen er met hun grote voeten overheen."

Die kwetsbaarheid deed hem aanvankelijk pijn, maar het was geen aanval op zijn persoon, maar een manier bij het bureau om tot een verbetering van de kwaliteit van een ontwerp te komen. Iedereen in een team moet vertrouwen op de knowhow van anderen. Waar het om gaat is of medewerkers zich echt als teamlid gedragen. Ook dat aspect van de bureaucultuur is een bindende factor.

Sommige van Grouls geïmporteerde ideeën bleken niet relevant of te ver van de praktijk af te zitten, mede omdat Van Mourik Vermeulen architecten met grote opgaven werkte. "Als medewerkers moeten we niet alleen geïnteresseerd zijn in datgene wat we zelf kunnen, maar ook in dat wat we niet kunnen. Het moment aanvoelen dat iemand anders van het bureau erbij betrokken moet worden vanwege diens kennis en kundigheid. Dat inzicht wordt van iedereen in het architectenbureau verwacht. Als bureau treden we naar buiten en niet als persoon. Bij grote projecten is dat volstrekt logisch, gezien het aantal mensen dat eraan werkt. De architecten accepteren daarom steeds vaker de mogelijkheid om bij een opdracht de namen van een project- en interieurarchitect niet meer te noemen. Of iedereen wordt genoemd, of niemand. Het hele bureau is de ontwerper."

Bij die grotere projecten is het belangrijk dat de structuur helder is en logisch in elkaar zit. Wat niet meteen goed is ontworpen, kan later in de fysieke architectuur nooit meer in orde komen. Grouls wil daarin strikt zijn: "Als je in de basisopzet iets verkeerd doet, kun je die muur rood, blauw, oranje schilderen, of Delftsblauwe tegeltjes

ophangen, maar dat maakt het nooit meer goed. Ik herken dat om mij heen. Het verhullen van een gemis of een fout met 'valse decoratie'. Ik ben niet tegen decoratie, maar ze moet nadrukkelijk voortkomen uit de logica van een ontwerp."

Hij schreef het op als grondbeginsel. 'Het gebouw als machine is 100% dienstbaar aan het proces, doelmatig, helder en vanzelfsprekend. Functie en vorm zijn optimaal op elkaar afgestemd. Dit zorgt voor maximale integriteit. De architectuurmachine produceert niet zelf, maar vormt de ruggengraat en samenhang tussen de geësceneerde ruimtes.'

Desalniettemin wil hij bij het bureau zo min mogelijk heilige uitgangspunten, geen dogma's, behalve als ze zichzelf bewijzen. Zo niet, dan gaan ze van de tekentafel in de prullenmand. Eén schoolvoorbeeld van die houding om een principe in een ontwerp los te laten, is de uitbreiding en renovatie van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag (1996). Er lag een ontwerp. Dat ademde een strenge opvatting. De discussie ontstond door een groot verschil tussen beschikbaar budget en de raming van de bouwkosten. Er moest rigoureuus gekozen worden en dus werd er nadrukkelijk een dialoog gevoerd met de opdrachtgever. Onderwijs geven en de regels van het bouwbesluit bleven noodzakelijke voorwaarden in het ontwerp dat verder werd aangepast. Grouls: "We lieten het consequente ontwerp los en stripten de ruimten tot het uiterste en zeiden: Dit is immers een werkplaats, dan doen we daar niets mee. De studenten vullen dat wel in. Dat werkte echt perfect. Daar was ik niet opgekomen als er voldoende geld was geweest. We hadden natuurlijk wel de goede opdrachtgever, waardoor de KABK alsnog een prachtige, ruwe diamant is geworden."

Door die open houding houdt het bureau zich vaak bezig met zijn credo. Dat gaat over sober, doelmatig, spannend, dichtelijk en tegelijk met vanzelfsprekendheid in de essentie van een ontwerp. "We kunnen van te voren niet zeggen hoe het gebouw eruit gaat zien. Zo'n houding vergt ook van de opdrachtgevers lef, maar door gesprekken te voeren krijgen we een betere band en meer begrip voor hun wensen." Dit traject sluit oppervlakkigheid uit, gelooft Grouls. Het voorkomt vaste maniertjes, het bezweert het obligate, het bekende, het gemakkelijke. "Als we als bureau bij wijze van spreken altijd grijze architectuur zouden maken en een opdrachtgever ons uitzoekt omdat hij grijs zo mooi vindt, dan hebben wij een gelopen wedstrijd en kunnen we freewheelend ontwerpen. Dat is dan een stijlje. Wij moeten gefascineerd zijn door het leven zelf en het toeval en de invloeden van buitenaf. Daardoor bestaat er voor ons geen idioom dat we elke keer uit een bureaula trekken en een

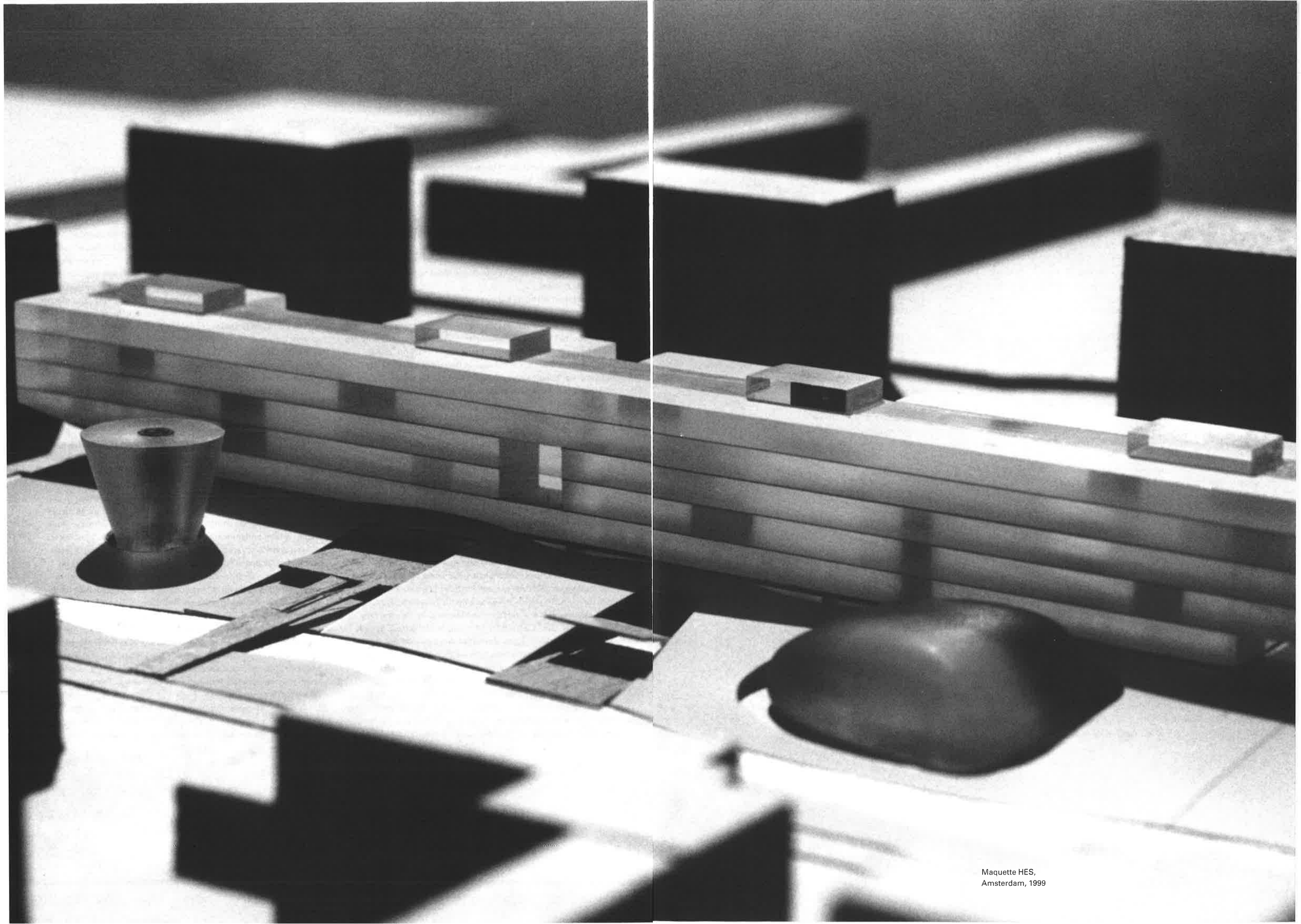
heel klein beetje bijschaven. We moeten elke keer doordacht maatwerk leveren."

Het belang van woningbouw

Het architectenbureau richt zich van huis uit op utilitaire bouw. De maatschappelijke opgave van de woningbouw bleef daardoor vaak buiten beeld. Vanaf 1994 veranderde dat en is het bureau er zich gericht mee gaan bezighouden. De volkshuisvesting, de seriematige woningbouw is inmiddels een substantieel deel in de opdrachtenportefeuille van het bureau. Grouls vond dit zo interessant dat hij buiten bureauprojecten om onderzoek wilde doen. Hij nam zitting in het bestuur van de STAWON, een studierichting onder auspiciën van de Bond van Nederlandse Architecten, die zich richt op de woning en woonomgeving. Het architectenbureau deed mee met STAWON-studies.

Woningbouw kan, net als interieurarchitectuur en utiliteitsbouw, gezien worden als een vak apart met een geheel eigen netwerk. Men moet nadrukkelijk keuzes maken, prioriteiten stellen. Het is vaak balanceren op het slappe koord dat is gespannen tussen regelgeving en budget. De opgaven aan het einde van de vorige, begin deze eeuw neigden steeds meer naar compactheid, naar de complexiteit van de combinatie van wonen, werken, winkelen en parkeren. De herstructurering in steden kwam in beeld; geen tabula rasa-omstandigheden à la Vinex meer, maar ingewikkelder trajecten binnen bestaande stedelijke structuren en functies. De medewerkers van het bureau wisten allen dat het geen probleem was om utilitair op maat te ontwerpen. Waarom zou dat ook niet kunnen op het gebied van de seriewoningbouw? De leemten in de kennis en informatie werden onder meer aangevuld door architecten, zoals Peter Jansen Schoonhoven, binnen te halen die langer ervaring met de woningbouwopgave hadden. Zij werden nadrukkelijk ingezet bij zulke projecten. Daardoor ontstond binnen het bureau ook steeds meer een dialoog in een andere context. Om de opgave beter in de vingers te krijgen werd onderzoek verricht naar Transvaal (de gevormde stad) en Mariahoeve (de ongevormde stad), beide in Den Haag. Dankzij Transvaal werd het bureau uitgenodigd mee te doen met een meervoudige opdracht en won die. Recent is stedenbouw verder uitgebouwd tot een zelfstandige opgave, met als voorbeeld de Stationslocatie Ypenburg, waarin Arno de Vries een belangrijke rol speelde. Het gaat daarbij om conceptontwikkeling in relatie tot de stedenbouw.

Na de STAWON-studies formuleerde het bureau eigen studies, zoals onder meer 'compact' en 'flex'. Grouls: "Compact werd een ontdekkingsreis om een stedelijk antwoord te vinden in aanvulling op

Maquette HES,
Amsterdam, 1999

de gerealiseerde Vinexwijken enerzijds en de complexe vraag vanuit de herstructurering anderzijds. Het gaat niet zozeer om het aantal woningen per vierkante meter, maar hoe dit te doen zodat de woonkwaliteit van een buurt wordt geoptimaliseerd. Het stedelijk bouwblok werd bekeken, waarbij dichtheid, woonomgeving en typologie als integrale opgave werden opgevat." In feite is ook dit weer een zoektocht naar de positie die het bureau hierin moet innemen.

Flex slaat een brug tussen utiliteit, wonen en interieur. Hoe kan het bureau een meerwaarde genereren vanuit zijn multidisciplinaire achtergrond? In de onderzoeken gaat het enerzijds om optimalisatie, typologieontwikkeling en het belang van de openbare ruimte, en tevens om inspiratie en het vinden van het wezen van de opgave. Architectuur als leesbaar intermediair tussen stedenbouw en interieur, als bemiddelaar tussen het openbare leven en het privé-domein. Architectuur als dienstbaar medium.

Raffinement kunnen vertalen

Een uitgesproken interesse voor interieur is er altijd geweest. Grouls is architect, en ook heel nadrukkelijk interieurarchitect. Daarmee past hij naadloos in de traditie van het bureau. Want ook Van Mourik en Vermeulen en andere architecten zijn gefascineerd door materiaal en detail, het aanraken ervan, zelfs de akoestiek en de geur, altijd in combinatie van het integrale ontwerp van het gebouw. Het interieurontwerp moet betekenis hebben. Het bevestigt de intrinsieke waarde.

Het concept tot en met het detail moet op alle fronten hetzelfde verhaal vertellen. Het detail bevestigt uiteindelijk wat in de structuur is ingezet. De schaal, het omgaan met materialen en het licht, misschien nog meer dan bij architectuur, worden geformuleerd vanuit de emotionele belevingswaarde van de ruimte. "Motieven en decoraties zijn in die betekenis van belang. We zijn altijd bezig met reductie en noemen dat het uitpellen van de opgave."

Maar Grouls kijkt wat dat betreft niet alleen naar zichzelf. In teamverband wordt er gediscussieerd. Hij wil op zulke momenten theoretische uitgangspunten van zijn collega's op het bureau in zekere mate beïnvloeden. "Een architect moet volgens mij het raffinement van het ontwerp kunnen vertalen tot en met de uitvoering. Over zo'n ontwerp moet in teamverband veel met elkaar worden gediscussieerd. Het bijzondere moeten we weten bloot te leggen." Kortom, er moet in het resultaat zowel poëzie als functionaliteit zitten.

Binnen het bureau moeten mensen elkaar aanvullen, niet op elkaars tenen gaan staan. "We kunnen geen haantjesgedrag accepteren."

We trekken de kar met zijn allen. Wie erop gaat zitten om zich te laten rijden, halen we eraf. Daar gaat het om als je het begrip team inhoud wilt geven. Dat betekent dat iedereen zichzelf ter discussie moet durven stellen. En wat ook duidelijk is: een goed ontwerp tot stand brengen is één, het realiseren zoals het bedoeld is, is twee. Reden dat het bureau nadrukkelijk gestuurd wordt vanuit zowel het ontwerp, als de projectleiding met Van Leeuwen en Dantuma als directieleden. De mooiste en spannendste gebouwen vertellen van voor tot achter, van boven tot beneden een eenduidige taal. In die zin spreken ze van evenwicht en harmonie en van duurzaamheid. Daarnaast willen we als bureau niet afwachten. We zullen moeten ondernemen. Was het onder Dick van Mourik zo dat er gewerkt werd aan het opbouwen van een architectenbureau dat veelvuldig in de utiliteitssector zijn grote projecten kreeg, onder Peter Vermeulen zijn we een veelzijdiger en diepgaander pad ingeslagen wat nu resulteert in een architectenbureau waar het uitdiepen en uitbreiden van de opgaven aan de orde van de dag is. Utiliteitsopgaven, woningbouw, interieurarchitectuur, studies en stedenbouw zijn in belang naast elkaar komen te staan als een hechte familie met verschillende leden en karakters. En wanneer je onze halve eeuw overziet en analyseert, is tenminste één conclusie van doorslaggevend belang: elk afgesloten project legt een fundament voor een toekomstig project."

